

J. M. Keynes, Milton Friedman

V souvislosti s analýzou nových jevů, které se v hospodářstvích po první světové válce vyvíjely, a pod vlivem důsledků **celosvětové velké deprese 1929 – 1933** došlo ve vývoji ekonomie ke změně. Prosadilo se přesvědčení, že je nezbytné doplnit samoregulující působení trhu o aktivní státní hospodářskou politiku. Nastal přechod ke státnímu **hospodářskému intervencionismu**.

Základem přeměny se stalo učení anglického ekonoma **Johna Maynarda Keynese (1883 – 1946)**, který v roce 1936 vydal práci **Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz**. Tato kniha je považována za teoretické zdůvodnění nutnosti státních zásahů do ekonomiky. Současně jsou v ní popsány nástroje hospodářské politiky státu. Na názory Keynese navázal po druhé světové válce proud stoupenců, označovaný jako **keynesiánství**. Tento směr ekonomického učení je i v současnosti jedním ze dvou hlavních směrů, ale jeho vliv byl omezen a potlačen. Hlavním důvodem byla neschopnost vysvětlit příčiny a souvislosti hospodářských potíží, které opakovaně postihly světové hospodářství v 70. letech. Přitom se potvrdilo, že mnohé z hospodářských problémů byly vyvolány nebo jejich průběh stimulován nástroji hospodářské politiky, jejichž užívání keynesiánci doporučovali a prosazovali.

Od 70. let přešla iniciativa na směr označovaný jako **konzervativní**. **Trh má dostatek samoregulujících schopností, jimž tradiční nástroje hospodářské politiky spíše brání v působení**. Proto je nutno státní hospodářskou regulaci omezit a minimalizovat, vytvářet trhu dostatečný prostor, aby své přednosti mohl prokázat. Hlavním proudem tohoto směru je **monetarismus**, jehož hlavním představitelem je profesor ekonomie na univerzitě v Chicagu **Milton Friedman (1912)**.

Světová hospodářská krize

30. léta - **světová hospodářská krize**, nejhlubší hospodářská krize moderní doby. Její předzvěstí byla agrární krize konce 20. let v USA a kolaps finančního trhu na Wall Street. Projevila se 24. 10. 1929 (tzv. černý čtvrtek) poklesem akcií na newyorské burze. Ve svém důsledku vedla ke krachu bank, poklesu výroby a poptávky, stoupající nezaměstnanosti.

Vývoj po 2. světové válce

USA

Po druhé světové válce byly Spojené státy absolutní ekonomickou i politickou supervelmocí. Ještě na počátku 50. let tvořila americká ekonomika jednu třetinu světového HDP, 60% průmyslové výroby a 16% světového exportu. Američané dokázali využít toho, že nebyli válkou fyzicky zasaženi, a upevnili si postavení ve většině průmyslových oborů i v zemědělství (velmi dynamicky se začal rozvíjet i sektor služeb). To, co bylo z hlediska světového hospodářství nejdůležitější, byla americká ochota hrát roli supervelmoci, což se projevilo například v podpoře Bretton-Woodského měnového systému, v Trumanově doktríně, Marshallově plánu nebo v podpoře jednání GATT. Ve změně amerického postoje se vedle poučení zrcadlila i poválečná situace a nastupující bipolarita.

Evropa

Druhá světová válka podstatně změnila politickou mapu světa. Vytvořily se nové mocenské poměry. Po porážce Německa a Japonska se do popředí světové politiky dostaly USA a SSSR (za nimi byly s odstupem Velká Británie a Francie).

Již od roku 1945 se rýsovalo rozdělení Evropy na východní a západní polovinu s dominancí Sovětského svazu na východě. Nejcharakterističtějším rysem poválečného uspořádání světa byla tedy bipolarita. Rozdíly mezi západem a východem začali vznikat už ke konci války na velkých válečných konferencích, z nichž vykrystalizovalo rozdělení sfér vlivu v Evropě. Západní spojenci chtěli obnovit ve své sféře vlivu v Evropě staré demokracie. Při dělení Evropy bylo rozhodující rozdělení Německa. Německo se stalo mocenským vakuem, které vyplnily vítězné okupační mocnosti. V roce 1945 USA, Francie a Velká Británie ovládly západní část Německa, zatímco SSSR jeho východní část. Tuto strategickou, ekonomickou a vojenskou základnu nechťeli ztratit ani jedna z mocností, což můžeme považovat za začátek studené války. K významné změně došlo také v USA, které zaujaly nejsilnější pozici ve světové ekonomice a politice. Během války se zde vytvořily podmínky pro poválečnou konjunkturu. USA vlastnily šedesát procent průmyslové produkce, byly největším exportérem a předním námořním přepravcem. Špatný poválečný stav

evropských ekonomik tak přiměl Spojené státy k vytvoření programu hospodářské pomoci evropským zemím, pojmenovaný po ministru zahraničí Marshallovi. Základní myšlenkou plánu byla dodávka zboží a poskytnutí úvěrů evropským zemím. Jedinou zemí, kde bylo možno nakupovat a kde byl dostatek kapitálu byly právě Spojené státy. Evropa byla naproti tomu velmi silně zasažena a její produkce klesla o 26%. Problém tedy spočíval v tom, že neměla co nabídnout na oplátku. Právě tomuto vývoji se snažili Američané předejít **Marshallovým plánem**. Pomoc byla nabídnuta všem státům. Avšak po několika konferencích se zřekl pomoci Sovětský svaz a později všechny východoevropské země. Do programu se tak přihlásilo pouze 16 západoevropských států. V rámci pomoci bylo do roku 1952 poskytnuto 13 miliard dolarů, z čehož 10% tvořilo půjčky a 90% pomoc a dary. Jistou nevoli mezi americkými spojenci vyvolala poměrně velká pomoc Spolkové republice Německo, která dosáhla 10% z celkového objemu. Evropští spojenci nechápali, proč je podporována země, která celou válečnou katastrofu způsobila. Američané tak usilovali vlastně o opětovné začlenění Německa do západních struktur. Asi nejvýznamnější příčinou pro přijetí plánu byla snaha zabránit rozšiřování komunismu. Američané se tak pokoušeli zlepšit evropskou hospodářskou situaci a tak odradit její obyvatele od komunistických idejí prosazovaných Sovětským svazem. Plán přispěl k ekonomické i politické stabilizaci evropského kontinentu a můžeme jej tak hodnotit jako úspěch americké a západoevropské diplomacie.

Období po 2. světové válce bylo mimořádně příznivé pro hospodářský vývoj západní Evropy. Přineslo řadu významných změn ve vědě, v technice a výzkumu. Došlo k masovému využití již dřívějších vynálezů a zároveň k vývoji nových technologií. Rychle se šířila televize, civilní a letecká doprava, automobilismus a elektrifikace. Souběžně s tím docházelo i ke zlepšování organizace práce a redukcím sociálních nerovností budováním silných sociálních států. Ekonomická teorie se v Anglosaských zemích přiklonila ke keynesovu systému. Hospodářská politika, vystavěná na keynesiánských základech, se jevila až do počátku 70. let jako velice úspěšná. Jako celek se projevovala k většímu naklonění státu v úloze hospodářství. Její uplatňování přispělo dlouhotrvajícímu růstu při nízké inflaci i nezaměstnanosti. Důsledkem byla vlna znárodnění velkého průmyslu, která proběhla zejména ve Francii a Velké Británii. Situace v Německu byla taková, že se od formálního rozdělení, kterému předcházelo řada dohadů mezi západem a Sovětským svazem v roce 1949, začaly oba státy (SRN a NDR) vyvíjet odlišně. Východní část se stala součástí Sovětského impéria a trpěla odchodem lidí a únikem „mozků“ (inženýrů, lékařů, vědců) do západní části, protože zde mohli dosáhnout daleko většího výdělků. Vlivem měnové reformy, velkou pracovitostí a mírných reparací, která byla v průběhu doby západními zeměmi po válce změkčována až nakonec zcela odpuštěna to bylo paradoxně právě SRN, které vykazovalo největší hospodářský růst. Západní Německo, podporované západními spojenci, šlo demokratickou cestou vývoje a po prvním období zde můžeme dokonce mluvit o hospodářském zázraku, kdy dosáhlo do roku 1963 až 50% vzrůstu národního produktu. Za povšimnutí stojí dále zejména velký nárůst zahraničního obchodu, který byl společně s Británií a Francií největší v Evropě.

Růst mezinárodního obchodu byl po 2.svět. válce zcela mimořádný. Příčin tohoto pozitivního rozvoje bylo několik. Především šlo o Všeobecnou dohodu o clech a obchodu, která přispěla ke snížení celní ochrany v celém poválečném období. Dále pak následoval vznik evropského sdružení uhlí a oceli (ESUO), které položilo základy Evropskému hospodářskému společenství (EHS) z roku 1958. To se později přeměnilo v Evropské společenství, základem dnešní Evropské unie.

Japonsko

Do **1. světové války** se Japonsko aktivně nezapojilo, ale přidalo se na stranu Dohody, což mu umožnilo okupovat německé kolonie v Tichém oceánu a Číně. Japonsko tak vyšlo z 1.sv.v. nejen jako vítěz, ale i s vylepšenou hospodářskou pozicí. **Mezi válkami** od poloviny 30.let Japonsko začalo navazovat styky s ostatními fašistickými velmocemi, v roce 1936 uzavřelo Pakt proti Kominterně s Německem. Roku 1937 byla prodloužena fašistická osa na Berlín-Řím-Tokio a roku 1941 napadla japonská vojska bez vyhlášení války americkou námořní základnu Pearl Harbor. Tím se Američané rozhodli vstoupit do **2.světové války**. Ke konečné porážce Japonska bylo nakonec nutno použití atomových bomb. **Situace po 2.světové válce** - zničené japonské hospodářství zaznamenalo rychlý ekonomický růst, který se začal označovat jako **hospodářský zázrak**. Díky tomu se Japonsko stalo hospodářskou velmocí. Po válce Spojené státy provedly v Japonsku celou řadu změn. Obnova Japonska probíhala rychle a úspěšně. Přelomovým rokem je 1948, kdy se podařilo stabilizovat hospodářství tak, že již nebylo cílem zabránit totálnímu ekonomickému rozkladu, ale položit základy silného státu s tržní ekonomikou. K uklidnění situace přispěla také stabilizace cenové hladiny.

Ekonomický zázrak - v následujících desetiletích se podařilo v Japonsku nastartovat mimořádný ekonomický vzestup- označovaný jako hospodářský zázrak. Faktorů, které k tomuto vzestupu vedly, byla celá řada- růst exportu, vysoká míra úspor, přijímání zahraničních technologií, specifika na trhu práce a také ojedinělá hospodářská politika.

Japonský systém hospodářské politiky můžeme zařadit mezi systémy indikovaného plánování, kdy vláda určuje na jedné straně budoucí koncepci a na straně druhé podmínky pro hladké fungování soukromého sektoru. Hospodářská politika leží na dvou institucích- EPA (Úřad pro ekonom. plánování) a MITI (Ministerstvo obchodu a průmyslu). To znamená, že společně s Ministerstvem financí jsou rozhodující hybnou silou japonské hospod. politiky. Tato skutečnost s japonským ekonomickým zázrakem vedla až k nekritickému obdivování MITI jako dokonalé instituce, kde dokonalí státní úředníci udají správný směr vývoje. Situace není ovšem ani zdaleka tak jednoznačná. MITI mimo to, že podpořila řadu úspěšných firem, odmítala podpořit takové výrobce jako například SONY nebo HONDA, protože je považovala za neperspektivní. Z toho vidíme, že MITI není neomylná, natož dokonalá instituce, ale nemůžeme jí nepřiznat určité úspěchy v budování japonského průmyslu.

70. a 80. léta - liberalizace japonského hospodářství. V polovině 80.let se stává neudržitelnou nerovnováha obchodní bilance. Její saldo bylo trvale vysoce aktivní, což vyvolalo silný tlak na otevření japonských trhů. Japonci se tedy opět odhodlali k jisté liberalizaci zahraničního obchodu. Druhou výraznou změnou byla větší orientace na domácí poptávku. Nakonec to vše vedlo ke krachu na japonské burze v roce 1989.

90.léta - počátek 90.let - japonské hospodářství se dostává do krize. V roce 1992 již můžeme mluvit o recesi- byl to první ekonomický pokles po 20 letech a teprve druhý v celém poválečném období. Hospodářská stagnace provázela japonskou ekonomiku v průběhu celých 90. let a i v některých následujících letech došlo k recesi, souběžně s tím se zvyšovala i nezaměstnanost. Tato stagnace trvá až do současnosti.

Princip seniority - Princip seniority souvisí také s loajalitou.Tu lze obecně vykládat ve dvou rovinách. Jednak jako oddanost a věrnost nebo jako poctivost a otevřenost v jednání. Lze říci, že obě pro japonskou společnost platí. První rovina loajálnosti tj. oddanosti firmě, byla, a z větší části stále zůstává, určující pro vztah zaměstnance k jeho firmě. Průměrný Japonec je své firmě věrný, podřizuje se skupině, diskutuje se svým nadřízeným i s ostatními spolupracovníky o své práci a o tom, jak pracovat lépe, co zlepšit. Zájem firmy je plně i jeho zájmem. Japonská společnost je orientovaná paternalisticky, proto vidí Japonec ve svém nadřízeném otce a i v rovině osobního života se firmě resp. svému nadřízenému, zcela podvoluje. Japonci dlouhá desetiletí preferují systém celoživotního zaměstnání. Pro pracovníka, který ztratí svoji práci, znamenala ještě nedávno, a mnohdy ještě znamená, tato situace osobní katastrofu často končící sebevraždou. V posledních letech se situace po vzoru západní společnosti trochu mění. Princip seniority znamená úcta ke stáří na úkor mládí, k minulosti na úkor budoucnosti a k zavedené autoritě na úkor změny. Každý odpracovaný rok v podniku znamená, že se automaticky zvyšuje plat o 3% (a to je dokonce uzákoněno).

Východní blok

Československo

- 1918 vznik ČSR
- 1919 měnová reforma Aloise Rašína
- návrat k tržní ekonomice
- od r. 1924 rychlý hospodářský růst
- světová ekonomická krize později než ve světě
- období protektorátu
- po 2.sv. válce komunistické nálady
- 1948 znárodnění
- přechod k centrálně plánovanému hospodářství – pětiletky
- 1953 – měnová reforma
- 60. léta Šikova reforma
- 17. 11: 1989 „Sametová revoluce“
- následné reformy – transformace ekonomiky, hlavní kroky 1991
- devalvace koruny
- zavedení směnitelnosti koruny, liberalizace cen, zahraničního obchodu

- důsledkem byl růst cenové hladiny
- privatizace, restituce, daňová reforma, změna právního systému
- pravidelný pětiprocentní ekonomický růst až do r. 1996

1949 – založení RVHP (Maďarsko, Polsko, Bulharsko, Rumunsko, SSSR, ČSSR) – zahraniční obchod, vědeckotechnická spolupráce

1955 – Varšavská smlouva – vojenská oblast

SSSR

- zaostalost, většina lidí pracovala v zemědělství
- 1905 Stolypinské reformy – zemědělství
- 1917 – Únorová revoluce – car se vzdává trůnu, vládne pravicová vláda
- VŘSR – převrat – k moci se dostávají bolševici
- NEP – nová ekonomická politika – progresivní, roste ekonomika, částečný přechod k tržní ekonomice
- 1924 umírá Lenin
- doba Stalina
- 1985 Gorbačov – reforma Perestrojka
- 1991 zánik SSSR

Evropská společenství

V padesátých letech vznikly tři organizace, jež později utvořily nosnou "kostru" nynější Evropské unie.

ESUO - Evropské společenství uhlí a oceli, někdy též Montánní unie. 18. dubna 1951 pak došlo ke vzniku této organizace podpisem smlouvy o ESUO. Smlouvu podepsalo 6 států, a to Francie, Německo, státy BENELUXu a Itálie. Tyto státy byly nadále označovány rovněž jako "země šestky". **1. ledna 1958** pak vstoupily v platnost tzv. **Římské smlouvy** o založení Evropského společenství atomové energie (Euroatom) a Evropského hospodářského společenství (EHS). Uzavřeny byly mezi státy, jež už byly členy ESUO. Základním úkolem EHS bylo podporovat vytvoření společného trhu a přispívat k rozvoji ekonomického života a stálému hospodářskému růstu. Francie se stala neformálním leaderem všech těchto seskupení a upevnila svou vedoucí pozici v západní Evropě.

Slučovací smlouva (1. červenec **1967**) byla jedním z nejvýznamnějších smluv 60. let. Ačkoli ESUO, EHS a Euratom byly tvořeny týmiž státy a všeobecně chápány jako jeden vzájemně se doplňující celek, tedy **Evropská společenství**, k jeho skutečnému vzniku došlo až touto smlouvou. Pro tato společenství to v zásadě znamenalo hlavně sloučení výkonných orgánů "pod společnou střechu". Parlamentní shromáždění a Soudní dvůr již sice byly společné, avšak tímto se sloučily Rada ministrů a Komise všech tří společenství. Od této doby se dá hovořit o Evropském společenství formálně. Od této doby se smlouvy EHS, Euratom a ESUO souhrnně nazývají **Smlouvy o evropských společenstvích**.

Celní unie (1968) představovala další krok ke společné hospodářské existenci "zemí šestky". Jedná o bezcelní styk v rámci členských států a společnou celní politiku ke státům ostatním. Celní unii měly do této doby zřízenou státy BENELUXu.

Rozšíření a výstup z EU

V průběhu sedmdesátých a osmdesátých let se Evropská společenství rozrostla o 6 zemí:

- **Dánsko, Irsko, Spojené království – 1973**
- **Řecko – 1981**
- **Španělsko, Portugalsko - 1986**

Německo se sjednocením zvětšilo o bývalé Východní Německo – 1990

Jedinou zemí, která opustila ES, bylo **Grónsko**: po získání autonomie na Dánsku v roce 1979 se rozhodlo na základě referenda opustit ES v roce 1985.

V roce 1995 se EU rozšířila o tři vyspělé země

- **Finsko, Rakousko, Švédsko**

V prosinci 1997 se Evropská rada rozhodla zahájit přístupová jednání s nejlépe hodnocenými státy bývalého Sovětského bloku – **Českem, Estonskem, Maďarskem, Polskem a Slovinskem**.

V Helsinkách v roce 1999 zahájila Evropská rada jednání se zbývajcími kandidáty – Bulharskem, Litvou, Lotyšskem, maltou, Rumunskem, Slovenskem a konečně i s Tureckem (již od 1987 chtělo být členem) Evropská unie má v současnosti 27 členských států. Do současné podoby se rozšířila celkem šestkrát. Poprvé v roce 1973 o Dánsko, Irsko a Spojené království. Řecko se připojilo v roce 1981, následováno Španělskem a Portugalskem v roce 1986. Další rozšíření bylo v roce 1995, kdy se členy staly Finsko, Rakousko a Švédsko. Předposlední rozšíření v květnu 2004 bylo největší v historii Unie. Členy se stalo těchto 10 zemí: Česko, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko. V roce 1985 společenství opustilo Grónsko. 1. ledna 2007 pak vstoupilo též i Rumunsko a Bulharsko.

V roce 1985 byla navržena **Schengenská dohoda** – viz dále

Maastrichtská smlouva (1992) založila z předcházejícího Evropského společenství Evropskou unii. Dále také formálně rozdělila politiku EU do nové struktury do tří hlavních oblastí, které byly pojmenovány „pilíře“

První pilíř – Evropské společenství – označuje primární a sekundární právo Evropské Unie, spadají sem všechny aktivity realizované již před Maastrichtem, týká se mimo jiné ekonomických, sociálních a ekologických záležitostí. (např. hospodářská a měnová unie, celní unie a Společný trh, dopravní politika, atd.)

Druhý pilíř – Společná zahraniční a bezpečnostní politika – týká se též obranných (vojenských) záležitostí (např. lidská práva, demokracie, rozvojová pomoc, atd.)

Třetí pilíř – Policejní a justiční spolupráce – zde jsou zařazeny zbývajcí záležitosti. (např. pašování drog a obchod se zbraněmi, obchod s lidmi, terorismus, korupce, organizovaný zločin, atd..)

Na počátku 90. let byl již dokončen projekt vnitřního trhu a mezi evropskými státy panoval konsensus, že by bylo vhodné pokračovat v integraci směrem k hospodářské a měnové unii. Mezi hlavními cíly Maastrichtské smlouvy bylo proto také vytvoření Evropské měnové unie a s tím spojené zavedení společné evropské měny.

Amsterdamská smlouva rozšířila spolupráci v oblasti Třetího pilíře o spolupráci v imigrační politice a ochrany menšin, definovala základní práva občanů EU a základní principy společné zahraniční politiky. Schengenská dohoda se stala součástí právního systému EU.

Schengenská dohoda (19. červen 1990), navržena v roce 1985 tímto vešla v platnost. Pojednává o odstranění hraničních kontrol mezi Německem, Francií a státy Beneluxu (odstranění hraničních kontrol nemá souvislost s Celní unií, která pojednává o společné celní politice, kdežto Schengenská dohoda již umožnila volný pohyb bez hraničních kontrol mezi zúčastněnými zeměmi

Po rozpadu Sovětského bloku začaly státy střední a východní Evropy transformovat své centrálně plánované ekonomiky na ekonomiky s tržním hospodářstvím. Evropská unie s nimi uzavírala tzv.**Eurodohody** , které měly za úkol podporu transformace a spolupráci institucí. Jako finanční nástroj pomoci byl vytvořen jako první fond **PHARE** , původně pouze na pomoc Polsku a Maďarsku.

EURO

V lednu 1999 se 11 zemí EU dohodlo na společné měně – EURO. 1. leden 2002 Do oběhu vstupují bankovky a mince Euro, a to ve všech členských zemích vyjma Velké Británie, Dánska a Švédska.